

Roma Kilisesi Efsanesi- Petrus ve Pavlus

The Legend of the Roman Church—Peter and Paul

Ernest Renan

Ömer Faruk Kalıntürk

Doktora Öğrencisi, Exeter Üniversitesi, Beşeri Bilimler, Sanat ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Klasikler, Eskiçağ Tarihi, Din ve Teoloji Bölümü, Exeter, Birleşik Krallık

PhD Candidate, University of Exeter, Faculty of Humanities, Arts and Social Sciences, The Department of Classics, Ancient History, Religion and Theology

Exeter / United Kingdom

o.kalinturk@exeter.ac.uk | <https://orcid.org/0000-0002-9767-8971>

Article Type / Makale Tipi

Translated Article / Çeviri Makale

DOI: 10.33420/marife.1338132

Article Information / Makale Bilgisi

Received / Geliş Tarihi: 05.08.2023

Accepted / Kabul Tarihi: 09.12.2023

Published / Yayın Tarihi: 30.12.2023

Cite as / Atıf: Renan, Ernest. "Roma Kilisesi Efsanesi- Petrus ve Pavlus". Çev. Ömer Faruk Kalıntürk *Marife* 23/2 (2023)635-650. <https://doi.org/10.33420/marife.1338132>

Plagiarism / İntihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. / Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Copyright / Telif Hakkı: "This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 (CC BY-NC-ND 4.0) International License." / "Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari-Türetilmez 4.0 (CC BY-NC-ND 4.0) Uluslararası Lisansı altında lisanslanmıştır."

Roma Kilisesi Efsanesi- Petrus ve Pavlus¹

Özet

Ernest Renan'ın adı geniş bir Türk dinleyici kitlesi tarafından ilk kez Mart 1883'te Paris'te verdiği İslam ve Bilim başlıklı konferansın akabinde duyuldu. Bu meşhur risaleye gelen tepkiler yazara kötü bir şöhrat kazandı. Bu konferanstan üç yıl önce, Ernest Renan, 1847 yılında Robert Hibbert tarafından kurulan Enstitüde Hıristiyanlık ve Roma arasındaki ilişki konusunda ders vermek üzere davet edildi. Çevirisini yaptığımız eser, Renan'ın 1880 yılında Londra'da verdiği 'Roma'nın Hıristiyanlık Üzerindeki Etkisi' başlıklı konferanslar dizisinin ikincisidir. Serinin diğer konferansları da çevirmen tarafından yayınlanacaktır.

Çevrilen konuşmadan ve serinin diğer konuşmalarından anladığımız kadarıyla bu konuşmalar, 1870'teki Birinci Vatikan Konsili'nden sonra Papa IX. Pius tarafından ilan edilen papalığın yanılmazlığı doktriniyle ilgilidir. Protestan ülkelerde büyük öfke ve endişeye sebep olan bu gelişme bağlamında, Papa IX. Pius'un ölümünden iki yıl sonra İngiltere'de böyle bir konferansın düzenlenmiş olması anlamlıdır. Konsil toplandığında, İngiltere'de 1845-1852 ve 1870 yıllarında yaşanan iki büyük İrlanda katliğında sonra adaya göç etmek zorunda kalan büyük bir İrlandalı Katolik nüfus vardı. Dönemin meşhur başvekili W. E. Gladstone, 1870'ten itibaren yazdığı bir dizi broşürde, İmparatorluk ve Papa'nın çatışan emirleri karşısında Katolik Britanya tebaasının hangi tarafa meyledeceği konusunda şüpheleri olduğunu ve bu şüphelerin üstesinden nasıl gelinebileceğini açıklamıştır.

Renan bu konuşmasında Roma'nın Kilise hiyerarşisindeki tarihteki prestijli konumuna yükselişinin ve düşüşünün bir tarihini verir. Pagan dönemin ve Remus ve Romulus'un yerini Petrus ve Pavlus'un aldığı yeni dönemin bir panoramasını sunar. Renan, serideki diğer derslerinde olduğu gibi bu dersinde de Roma Kilisesi'nin meşruiyet iddiaları ve bu iddiaların geçersizliği etrafında bir rota çizmiştir.

Renan, papalığın Mesih'i temsil etmekten uzak, dahası O'nun ideallerine karşı olarak geliştirilmiş bir yapı olduğunu ileri sürmektedir. Bu iddiayı Hıristiyanlıktaki Pavlus ve Petrus anlatıları ve Neron'un eylemleriyle ilişkilendirerek, papalığın, daha doğrusu Roma Kilisesi'nin, Neron'un korkunç eylemlerini yüzyıllar sonra Birinci Vatikan Konsili'nde karara bağlayarak ve Kilise'nin doktrini haline getirerek resmileştirdiğini savunur.

Bu savını desteklemek için Roma Kilisesi'nin asıl kurucularının Pontuslu bir Yahudi olan Aquila ve onun eşi Priscilla olduğunu iddia eder. Ayrıca, başta Yakub ve Petrus olmak üzere diğer havarilerin, Pavlus'un misyonlarının etkisiyle mücadele edebilmek için Yerusulim'de bazı karşı misyonlar başlattıklarını ve dolayısıyla bu misyonlarda Pavlus'un güzergahını izlediklerini belirtir.

Pavlus ve Petrus arasındaki çatışmanın esasen Yahudi-Hıristiyan ve Helen olmak üzere iki gelenek arasında olduğunu ve pagan Roma'nın Remus ve Romulus'un halefleri olarak Petrus ve Pavlus şeklinde bir ikilik kurarak kiliseler arasındaki konumunu sağlamlaştırmaya çalıştığını belirtir. Ancak bu uzlaşma iki havarinin ölümünden sonra gerçekleştirilebilmiştir. Çünkü Renan'ın da işaret ettiği gibi, Pavlus ve Petrus yaşamları boyunca birbirlerinin amansız rakipleriydi. Ancak Pavlus'un Helenizmi ile Petrus'un Yahudi-Hıristiyanlığının birleşmesi Roma Kilisesi'nin gelecekteki başarısı için elzemdi. Zira Renan'a göre Yahudi-Hıristiyan geleneği, onsuz hiçbir şeyin korunamayacağı muhafazakâr ruhu temsil ederken, Helenizm, onsuz hiçbir şeyin gerçekten var olamayacağı ilerleme ve gelişmeyi temsil etmektedir. Roma Kilisesi'nin başarısı bu iki zıt ucu bir araya getirme becerisinde yatmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, Teoloji, Katoliklik, Roma, Ruhban Sınıfı.

The Legend of the Roman Church- Peter and Paul

Summary

Ernest Renan's name was first heard by a large Turkish audience in Paris in March 1883, following a

¹ Bu makale, Ernest Renan'ın 1880 yılında Hibbert Lectures gereği davet edildiği Londra'da verdiği "The Influence of Rome on Christianity" başlıklı konferanslarının ikincisinin tercümesidir. Metnin asıl künyesi şu şekildedir: Ernest Renan, "The Legend of the Roman Church—Peter and Paul, (London, April 9, 1880)," in *English Conferences Of Ernest Renan*, trans. Clara Erskane Clement (Boston: James R. Osgood and Company, 1880), 39-72. Metin içerisinde köşeli parantez ile belirtilen ifadeler konferansın Türkçe çevirmenine aittir.

lecture entitled *Islam and Science*. The backlash against this infamous treatise earned the author a notorious reputation. Three years earlier, Ernest Renan had been invited to lecture on the relationship between Christianity and Rome at the Institute founded by Robert Hibbert in 1847. The work we have translated is the second in a series of lectures Renan gave in London in 1880 entitled 'The Influence of Rome on Christianity.' The other lectures in the series will also be published by the author.

As far as we can tell from the translated lecture and the others in the series, it concerns the doctrine of papal infallibility declared by Pius IX after the First Vatican Council in 1870. In the context of this development, which caused great anger and concern in Protestant countries, it makes sense that such a conference should be held in England two years after the death of Pope Pius IX. When the Council was held, there had already been a large Irish Catholic population in England, forced to emigrate to the island after the two great Irish famines of 1845–1852 and 1870. W. E. Gladstone, the great Prime Minister of the time, wrote a series of pamphlets from 1870 onwards in which he explained that he had doubts as to which side the Catholic British subjects would lean to when faced with the conflicting orders of the Empire and the Pope and explained how these doubts could be overcome.

In this lecture, as in his other lectures in the series, Renan has taken a route around the claims of legitimacy of the Church of Rome and the nullity of those claims. Here, he gives a history of the rise and fall of Rome to its present prestigious position in the Church hierarchy. He presents a panorama of the pagan era and the new era, marked by the replacement of Remus and Romulus by Peter and Paul.

Renan argues that, far from representing Christ, moreover, the papacy is a structure developed in opposition to His ideals. By linking this claim with the Christian narratives of Paul and Peter and the deeds of Nero, he argues that the papacy, or rather the Church of Rome, formalised the despicable acts of Nero centuries later by decreeing them at the First Vatican Council and making them the doctrine of the Church.

In support of this argument, he claims that the original founders of the Roman Church were Aquila, a Jew from Pontus, and Priscilla, his wife. He further states that other apostles, notably James and Peter, launched some counter-missions in Jerusalem to compete with the influence of Paul's missions and, therefore, that they followed Paul's itinerary in these missions.

Renan states that the conflict between Paul and Peter was essentially between the two traditions, Judaeo-Christian and Hellenic, and that pagan Rome sought to consolidate its position among the churches by establishing a duality in the form of Peter and Paul as the successors of Remus and Romulus. Reconciliation, however, could only be achieved after the deaths of the two apostles. For, as Renan points out, Paul and Peter were bitter opponents during their lifetimes. However, the unity of Paul's Hellenism and Peter's Judaeo-Christianity was essential to the future success of the Roman Church. For, according to Renan, while the Judaeo-Christian tradition represents the conservative spirit, without which nothing can be preserved, Hellenism represents progress and development, without which nothing can really exist. The success of the Roman Church lies in its ability to bring these two opposing ends together.

Keywords: History of Religion, Theology, Catholicism, Rome, Clergy.

Giriş

Hanımefendiler ve Beyefendiler, - Son toplantımızda Roma İmparatorluğu'nun birinci yüzyıldaki dini sorunlarla ilgili durumunu göstermeye çalıştık. İmparatorluğu oluşturan geniş halk topluluklarında, batıl uygulamalar ya da kanlı kurbanlar olmaksızın saf bir tapınmayı gerektiren acil bir din ihtiyacı, yani gerçek bir ahlaki ilerleme talebi vardı; eski mitolojik anlatıları gülünç hale getiren bir Tektanrıcılık eğilimi; genel bir duygudaşlık ve yardımseverlik duygusu, bir araya geleerek ibadet etme, birbirlerine destek olma, birbirleriyle teselli bulma, öldükten sonra kardeşleri tarafından defnedileceği ve onların da onun anısına küçük bir ziyafet verecekleri güvencesini verme arzusu uyandırıyor. Küçük Asya'da, Yunanistan'da, Suriye'de ve Mısır'da yoksul yığınlar vardı; kendi tarzlarına göre çok dürüst, alçakgönüllü ve hiçbir ayırım gözetmeyen insanlardı bunlar; ama Roma aristokrasisinin sergilediği gösteriden tiksinişlerdi, Roma'nın acı çekmeyi eğlence

haline getirdiği tiyatrolardaki o iğrenç temsillerden dehşete kapılmışlardı. Bu noktada insan ırkının ahlaki vicdanı muazzam bir itirazda bulundu ve fakat bunu yorumlayacak bir rahip, zavallı acı çeken insanlığın iç çekişlerine cevap verecek merhametli bir Tanrı yoktu. Kölelik, bilgelerin protestolarına rağmen, çok zalimce mevcut olmaya devam etti. Claudius, yaşlı ve hasta bir köleyi evinden kovan efendinin, iyileştiği takdirde köle üzerindeki hakkını kaybedeceğine dair bir yasa çıkararak büyük ve insancıl bir iş yaptığını düşündü. Merhametten yoksun, neşeden ve ilkel hayal gücünden doğan tanrıların bu tür kötülükleri teselli etmesi nasıl beklebilirdi? İnsanın çabalarının kaydını tutan ve ona bir karşılık vaat eden göklerdeki bir Baba'ya ihtiyaç vardı. Yeryüzünün güçsüzlere ve yoksullara ait olduğu adil bir gelecek arzulanıyordu. Bir insan acı çektiğinde, bunun tamamen bir kayıp olmadığına ve gözyaşlarıyla örtülmüş o hüznü ufukların ötesinde, bir gün üzüntüleri için kendini teselli edeceği mutlu alanlar olduğuna dair bir güvence gerekliydi. Yahudilik gerçekten de tüm bunlara sahipti. Sinagogların kurulmasıyla (unutmayınız ki, baylar, kilise sinagogdan gelir), Yahudilik, o güne kadar gerçekleştirilmiş olan en güçlü biçimde bir birliktelik kurdu. En azından görünüşte, tapınma saf Deizm'di; imgeler yoktu, sadece putları küçümseme ve alay etme vardı. Ama Yahudi'yi her şeyden çok karakterize eden şey, insanlığın parlak ve mutlu geleceğine olan güveniydi. Ne ruhun ölümsüzlüğüne ne de mezarın ötesindeki ödül ve cezalara ilişkin bir fikri olan, eski peygamberlerin öğrencisi Yahudi, adalet duygusuyla sarhoş olmuş gibiydi: şimdi yeryüzünde adalet istiyordu. Hıristiyanları bu kadar kolay pes ettiren sonsuzluk güvencesine çok az güvenen Yahudi, Yehova'ya homurdandı, onu cehaletiyle suçladı ve dünyayı nasıl bu kadar uzun süre dinsizlerin iktidarına bırakabildiğini sordu. Kendisine gelince, yeryüzünün bir gün onun olacağından ve yasasının orada sevgi ve adaleti egemen kılacağından hiçbir kuşku duymuyordu.

Bu mücadelede, beyler, Yahudi galip gelecektir. Umut, yani Yahudi'nin *Tiqva* dediği şey, hiçbir şeyin kanıtlayamadığı, ama emin olunmadığı için insanın kendini çok daha büyük bir coşkuyla bağladığı bir şeyin güvencesi, Yahudi'nin ruhudur. İlahileri bir arpa mütemedi sesine benziyor, hayatı ahenk ve melankolik bir inançla dolduruyordu: peygamberleri sonsuzluğun sözlerini taşıyordu. Örneğin, ikinci Yeşaya, Sürgün Dönemi'nin peygamberi, geleceği, insanın rüyalarında hiç görmediği kadar göz kamaştırıcı renklerle resmetmiştir. Bunun yanı sıra Tevrat, ahlak yasasına, aile ruhuna ve görev bilincine uyararak mutlu olmanın (yani burada, dünyada mutlu olmanın) tarifini verir.

1.

Roma'daki Yahudilerin yerleşimi İsa Mesih'ten yaklaşık altmış yıl öncesine dayanır. Burada hızla sayıları arttı. Cicero onlara karşı çıkmayı bir cesaret işi olarak gösteriyordu. Sezar ise onları kayırdı ve sadık buldu. Halk onlardan nefret ediyor, kötü niyetli olduklarını düşünüyor, mensuplarını başkalarının zararına olacak şekilde ne pahasına olursa olsun ilerleten gizli bir topluluk oluşturmakla suçluyordu. Ancak herkes bu sathi yargıları onaylamadı. Yahudilerin kötüler kadar dostları da vardı: onlarda üstün bir şey göze çarpyordu. Trastevere'nin fakir Yahudi işçisi çoğu zaman akşamları dindar birinin elinden topladığı sadakalarla evine

zengin dönüyordu. Özellikle kadınlar bu paçavralar içindeki misyonerlerden etkiliniyordu. Juvenal, Yahudi dinine karşı zaafı, zamanının kadınlarının ahlaksızlıkları arasında sayar. Zekeriya'nın sözleri harfiyen yerine geldi: Dünya Yahudilerin giysilerine sarıldı ve "Bizi Yeruslaim'e götür" dedi.

Roma'nın başlıca Yahudi mahallesi Tiber'in ötesinde, yani şehrin en fakir ve en pasaklı bölgesinde, muhtemelen şimdiki *Porta Portese*'nin yakınında bulunuyordu. Orada, daha doğrusu Aventine'in eteğinin karşısında, eskiden Ostia'dan mavnalarla getirilen malların boşaltıldığı Roma kapısı bulunuyordu. Burası Yahudilerin ve Suriyelilerin -Cicero'nun dediği gibi, "kölelik için doğmuş ulusların"- yaşadığı bir mahalleydi. Roma'daki Yahudi nüfusunun çekirdeğini, gerçekte, Pompei'nin oraya götürdüğü tutsakların soyundan gelen azatlılar oluşturuyordu. Kölelikten geçmelerine rağmen dini geleneklerinde en ufak bir değişiklik olmamıştı. Yahudilikte hayranlık uyandıran şey, ülkesinden binlerce fersah uzağa taşınan bir Yahudi'yi birkaç kuşağın sonunda her zaman tam bir Yahudi yapan inanç sadeliğidir. Roma ve Yeruslaim havraları arasında sürekli bir ilişki vardı. İlk koloni çok sayıda göçmenle takviye edilmişti. Ripa'da yüzlercesi karaya çıkan bu zavallı adamlar, komşu mahalle Trastevere'de birlikte yaşıyor, sokaklarda hamallık yapıyor, ufak tefek işlerle uğraşılıyor, kırık bardaklarla kibritleri değiş tokuş ediyor ve gururlu İtalyan halkına, sonradan çok aşına olacakları bir tip, sanatında başarılı bir dilenci tipini gösteriyorlardı. Kendine saygısı olan bir Romalı bu sefil mahallelere asla adımını atmazdı. Burası, hor görülen sınıflara ve iğrenç istihdam alanlarına terk edilmiş bir varoştı: tabakhaneler, bağırsak atölyeleri, çürüyen tekneler buraya sürülmüştü. Bu mutsuz insanlar bu üçra köşede, ticaret mallarının balyalarının, ucuz hanların ve genel karargâhları orada olan gübre hamallarının (Suriyeliler) ortasında yeterince sakin bir şekilde yaşıyorlardı. Polis oraya yalnızca kanlı olaylar olduğunda ya da çok sık meydana geldiğinde girerdi. Roma'nın pek az mahallesi bu kadar özgürdü: siyasetin orada işi yoktu. İbadet orada sadece olağan zamanlarda hiçbir engelle karşılaşmadan yapılmakla kalmaz, aynı zamanda yayılması da büyük bir kolaylıkla gerçekleştirilirdi.

İlham verdikleri küçümsemeden korunan, dahası dünya insanların korkularını pek umursamayan Trastevere Yahudileri, çok aktif bir dinî ve sosyal yaşam sürdürdüler. Bazı *hakamin* okulları vardı: yasanın ritüel ve törenlerine hiçbir yerde bu kadar titizlikle uyulmuyordu: havranın organizasyonu şimdiye kadar bilinen en eksiksiziydi. Sinagogların "baba ve anne" unvanları çok değerliydi. Bazı zengin mühtediler Kitab-ı Mukaddes'ten isimler aldılar; kölelerini yanlarında kiliseye getirdiler, Kutsal Yazılar'ı din adamlarına açıklattılar, ibadet mekânları inşa ettiler ve bu küçük dünyada sahip oldukları itibarla gurur duyduklarını gösterdiler. Zavallı Yahudi, titreyen bir sesle dilenirken, büyük Romalı hanımın kulağına yasanın bazı sözlerini fısıldamanın yolunu buldu ve çoğu zaman kendisine bozuk para dolu avucunu açan yaşlı kadının sevgisini kazandı. Şabat'a ve Yahudi bayramlarına riayet etmek Horace'a göre bir kişiyi akli kıt insanların arasına sokan bir hasletti. Evrensel yardımseverlik, âdil insanlarla huzur içinde yaşamanın mutluluğu, fakirlere muavenet, adabımuâşeretin safiyeti, ölümün bir uyku olarak görülüp nezaketle kabullenilmesi, Yahudi yazıtlarında bulunan ve Hıristiyan yazıtlarını da şekillendi-

ren o özel dokunaklı vurguya, kesin bir umuda sahip duygulardan bazılarıdır. İmparatorluğun en büyük onurlarına ulaşan, kamu işlerinde iki ya da üç kez en güçlü etkiyi kullanan ve hatta Romalıların büyük üzüntüsüne rağmen Forum'da heykeli bulunan Tiberius Alexander gibi dünyada birçok zengin ve güçlü Yahudi olmuştur; ancak bunlar iyi Yahudiler değildi. Herodlar da Roma'da ibadetlerini büyük bir gösterişle yerine getirmelerine rağmen, tek günahları paganlarla olan ilişkileri olsa bile, gerçek İsraililer olmaktan çok uzaktılar.

Tüm dünyanın mallarının yığıldığı bu kaba rıhtımda bir fikirler dünyası harekete geçmişti; ama Paris gibi büyük bir şehirde bunların hepsi kaybolacaktı. Kuşkusuz, Aventine'deki gezintilerinde gözlerini Tiber'in diğer yakasına diken gururlu asilzadeler, Janiculum'un eteklerindeki o küçük yoksul evler kümesinde şekillenmekte olan geleceği hayal etmemişlerdi.

Limanın yakınında *Taberna Meritoria* adıyla halk ve askerler tarafından iyi bilinen bir tür pansiyon vardı. Buraya gelenleri cezbetmek için bir kayadan çıkan sahte bir yağ kaynağı gösterilirdi. Çok eski zamanlardan beri bu yağ pınarı Hıristiyanlar tarafından sembolik olarak kabul edilirdi: bu kaynağın ortaya çıkışının İsa'nın doğumuyla aynı zamana denk geldiği varsayılırdı. Görünüşe göre *Taberna* daha sonra bir kilise haline gelmiştir. Alexander Severus döneminde Hıristiyanlarla han sahiplerini, eskiden kamuya ait olan bir yer için çekişirken görüyoruz: iyi kalpli imparator burayı Hıristiyanlara vermiştir. Trastevere'deki Santa Maria Kilisesi'nin kökeni muhtemelen budur.

Güneşle arasındaki vadiler henüz karanlıkken yüksek bir zirvenin aydınlanması gibi, başkent de civardaki ülkeler müjdelenmeden önce İsa'nın adını tamamen kabul etmiş olması doğaldır. Roma tüm Doğu tapınmalarının buluşma yeri idi - Akdeniz kıyısında Suriyelilerin en çok ilişki kurduğu nokta. Oraya büyük gruplar halinde geliyorlardı. Servetlerini aramak için geldikleri büyük kentlere saldırmak için ayaklanan tüm yoksul halklar gibi, onlar da hizmet etmeye elverişli ve mütevaziydiler. Tüm dünya Yunanca konuşuyordu. Eski geleneklerine bağlı olan eski Romalı plebler, bu yabancı dalgasında boğuldukları için her geçen gün zemin kaybediyorlardı.

O halde, çağımızın 50. yılına doğru, çoktan Hıristiyan olan bazı Suriyeli Yahudilerin imparatorluğun başkentine girdiklerini ve kendilerini mutlu kılan inancı dostlarına ilettiklerini kabul ediyoruz. Bu sırada hiç kimse İkinci bir imparatorluğun kurucusunun Roma'da olduğundan, ikinci bir Romulus'un limanda bir saman yatağında konakladığından şüphelenmiyordu. Küçük bir grup oluşturulmuştu. Roma piskoposlarının bu ataları fakir, pasaklı, alelade insanlardı, hiçbir ayırt edici özellikleri yoktu, görgüden yoksundular, kokuşmuş elbiseler giyerlerdi, yetersiz beslenen insanların ağız kokusuna sahiplerdi. Konutları, dar odalarda bir araya toplanmış, iğrenç giyimli ve beslenen insanlardan yayılan sefalet kokusuna sahipti. Bu hareketlerde en önde gelen iki Yahudi'nin adını biliyoruz. Onlar, aslen Pontuslu bir Yahudi olup, Aziz Pavlus gibi bir çadircı olan Aquila ve karısı Priscilla'ydı - dindar bir çiftti. Roma'dan sürgün edildikten sonra Korint'e sığındılar ve burada kısa süre içinde Aziz Pavlus'un yakın arkadaşları ve onunla birlikte gayretli emekçiler oldular. Aquila ve Priscilla bu nedenle Roma Kilisesi'nin bizim bildiğimiz en eski iki

üyesidir. Orada onlardan neredeyse hiç hatıra yoktur. Politik güdüler tarafından yönetildiğinden her zaman adaletsiz olan gelenek, Roma Kilisesi'nin kuruluş onurunu, gururlu iddialarına daha uygun bir isme atfetmek için bu iki gizli kalmış işçiyi Hıristiyan Panteon'undan kovmuştur. Batı Hıristiyanlığının ilk çıkış noktasını Aziz Petrus'a adanan tiyatral Bazilikada görmüyoruz: Asıl köken o eski *Getto*'da, *Porta Portese*'dedir. Kendileriyle birlikte dünyanın dinini taşıyan bu zavallı serseri Yahudilerin, sefaletleri içinde Tanrı'nın krallığını düşleyen bu acı çeken insanların izini sürdüğümüzde, onu yeniden bulacağız. Roma'nın temel unvanını tartışmıyoruz. Roma muhtemelen Batı Dünyası'nda ve hatta Avrupa'da Hıristiyanlığın kurulduğu ilk noktaydı.

Ama bu yüce bazilikaların yerine, bu tahkir edici tertibatın yerinde, *-Christus vincit, Christus regnat, Christus imperat*, [Mesih fetheder, Mesih hüküm sürer, Mesih buyurur]- Roma rıhtımında İsa'nın adını ilk kez telaffuz eden bu iyi Yahudiler için mütevazı bir şapel dikmek daha iyi olurdu.

Her durumda dikkat edilmesi gereken önemli bir husus, Roma Kilisesi'nin, Küçük Asya, Makedonya ve Yunanistan'daki kiliselerde olduğu gibi, Pavlus'un öğretisinin bir tesisi olmadığıdır. Roma Kilisesi esasen Yahudi-Hıristiyan'dı ve kendisini doğrudan Yeruşalim Kilisesi'ne bağlıyordu. Pavlus burada asla kendi zemininde olmayacaktır: bu büyük kilisede hoşgörülle yaklaşacağı, ancak yüce idealizmini yaralayacak birçok zayıflık bulacaktır. Sünnete ve harici ibadetlere bağlı, perhizlere düşkünlüğüyle Ebionit, İsa'nın kişiliği ve ölümüyle ilgili öğretisiyle Hıristiyanlıktan çok Yahudi olan ve Binyılcılığa güçlü bir şekilde meyleden Roma Kilisesi, uzun tarihi boyunca kendisini ayırt edecek olan temel özellikleri daha ilk günlerinden itibaren göstermiştir. Kudüs'ün öz kızı olan Roma Kilisesi, Pavlus'un Protestan eğilimlerine karşıt olarak her zaman münzevi, kutsal bir karaktere sahip olacaktır. Petrus onun hakiki reisi olacaktır; o zaman, eski Roma'nın siyasi ve hiyerarşik ruhu ona nüfuz ederek, gerçekten de yeni Kudüs, Papalığın, bu hiyeratik ve ciddi dinin, kendilerini haklı çıkaran maddi ayinlerin şehri, nasırlı dizleri ve alnındaki altın levhasıyla Obliam [Halkın ve Hakkın Siperi] Yakub'un tarzındaki münzevilerin şehri haline gelecektir. İşte o muteber kilise olacaktır. Eğer buna inanabilirsek, Apostolik misyonun tek işareti, havariler tarafından imzalanmış bir mektup göstermek, böyle bir ortodoksluk sertifikası üretmek olacaktır. Yeruşalim Kilisesi'nin Hıristiyanlığı doğururken yaptığı iyilik ve kötülükleri Roma Kilisesi Evrensel Kilise için yapacaktır. Pavlus'un, İsa'nın çarmıhının ve sadece imanla kurtuluşun gizemini açıklamak için güzel mektubunu ona göndermesi boşuna değildir. Roma Kilisesi bunu pek anlayamayacaktır; ama on dört buçuk asır sonra Luther bunu anlayacak ve Petrus ile Pavlus'un birbirini izleyen zaferleri dizisinde yeni bir çağ açacaktır.

2.

Dünya tarihinde önemli bir olay 61 yılında meydana geldi. Pavlus, imparatorun mahkemesine yaptığı başvuruyu takip etmek için Roma'ya bir tutsak olarak götürüldü. Bir tür derin içgüdü Pavlus'un her zaman bu yolculuğu arzularına neden olmuştu. Roma'ya varışı, hayatında neredeyse din değiştirmesi kadar önemli bir olaydı. Bir Havarî olarak yaşamının zirvesine ulaştığına inanıyordu ve kuşkusuz, mücadele günlerinden birinin ardından Mesih'in ona görüldüğü ve "Neşelen,

Pavlus; çünkü Yeruşalim'de bana nasıl tanıklık ettiysen, Roma'da da öyle tanıklık etmelisin" dediği rüyayı hatırlıyordu.

Hıristiyanlığın kuruluşundan itibaren birinci yüzyıl boyunca İsa'nın öğrencilerini ayıran büyük ihtilafları unutmuyacaksınız- o kadar geniş ayrılıklar ki, bugün tüm dünyadaki ortodoksları, sapkınları ve hizipçileri ayıran tüm farklılıklar, Petrus ve Pavlus'un ihtilaflarının yanında hiçbir şeydir. Yahudiliğe inatla bağlı olan Yeruşalim Kilisesi, ne kadar dindar olurlarsa olsunlar, sünnetsizlerle her türlü ilişkiyi reddediyordu. Buna karşılık Pavlus, eski yasayı sürdürmenin İsa'ya zarar verdiğini düşünüyordu, çünkü böylece İsa'nın erdemleri dışında, şu ya da bu işin inananların aklanmasına hizmet edebileceği düşünülebilirdi. Ne kadar garip görünürse görünün, Yeruşalim'deki Yahudi-Hıristiyanların, başlarında Yakub olmak üzere, Pavlus'un misyonlarının etkisiyle mücadele etmek için bazı fiili karşı misyon seyahatleri düzenledikleri ve bu ateşli muhafazakârların elçilerinin bir şekilde [Yahudi olmayan] ulusların elçisinin [Pavlus'un] güzergâhını izledikleri kesindir. Petrus Yeruşalim'deki fırkaya mensuptu, ama davranışlarında mizacının temelini oluşturduğu anlaşılın ürkek bir itidal gösteriyordu. Petrus da Roma'ya geldi mi? Eskiden, beyler, bu soru en heyecan verici sorulardan biriydi. Eskiden din tarihi, onu anlatmak için değil, kanıtlamak için yazılırdı: din tarihi, teolojinin bir ekiydi. On altıncı yüzyılda Avrupa'nın yarısını Roma'nın karşısına diken, cesaret ve ateşli inanç dolu büyük isyan sırasında, Petrus'un Roma'daki ikametinin yadsınması bir tür dogma haline geldi. Katolikler, Roma Piskoposunun Aziz Petrus'un halefi olduğunu ve bu nedenle de Hıristiyan âleminin başı olduğunu söylüyorlardı. Bu mantık, Petrus'un Roma'ya hiç ayak basmadığını iddia etmekten daha güçlü bir şekilde nasıl çürütülebilir?

Bize gelince, bu soruyu en mükemmel bir ilgisizlikle ele almamıza müsaade edilmektedir. İsa'nın kilisesine herhangi bir baş vermeyi amaçladığına hiçbir şekilde inanmıyoruz ve her şeyden önce, daha sonra gelişen böyle bir kilise fikrinin Hıristiyanlığın kurucusunun zihninde var olup olmadığı şüphelidir. *Ekklesia* kelimesi sadece Aziz Matta'nın İncil'inde geçer. İkinci yüzyılda var olduğu şekliyle *episkopos* fikrinin İsa'nın zihninde yeri yoktu. Celile'deki o kısacık tezahürü sırasında kendisi yaşayan *episkopos* idi: o zamandan beri, geri dönene kadar herkesi esinleyen Kutsal Ruh'tur. Her halükârda, İsa'nın *ekklesia* ve *episkopos* hakkında herhangi bir fikri olması mümkün olsaydı, İsa'nın Roma şehrinin gelecekteki *episkoposunu* kilisesinin başı olarak vermeyi asla düşünmediği kesinlikle şüphe götürmez- yeryüzünün tüm pisliklerinin merkezi olan, belki de varlığı hakkında neredeyse hiçbir şey bilmediği ve tüm Yahudilerin savunduğu kasvetli fikirlere sahip olması gereken o dinsiz şehir. Eğer dünyada İsa tarafından kurulmamış bir şey varsa, o da Papalıktır, yani Kilise'nin bir monarşi olduğu fikridir. O halde Petrus'un Roma'ya gelişi konusunu tartışmakta tamamen özgürüz. Bu sorunun bizim için kesinlikle bir sonucu yoktur ve bizim çözümümüzden çıkan tek sonuç XIII. Leo'nun [1810-1903] Hıristiyan vicdanının başı olup olmadığını söylemek olacaktır. Petrus'un Roma'da olup olmamasının bizim için ne siyasi ne de ahlaki bir önemi vardır. Bu ilginç bir tarih sorusudur: daha fazla peşine düşmek faydasızdır.

İlk olarak, Katoliklerin, Petrus'un Roma'ya gelişini 42 yılı olarak hesapla-

makla -Eusebius ve Aziz Jerome'dan ödünç alınan ve Petrus'un papalık süresini yirmi üç ya da yirmi dört yıla uzatan talihsiz bir hesaplama- kendilerini hasımlarının kesin itirazlarına açık hale getirdiklerini söyleyelim. Bundan daha kabul edilemez bir şey yoktur. Bu konuda hiçbir şüpheye yer bırakmamak için, Petrus'un Kudüs'te Hirodes Agrippa tarafından kovuşturulmasının 44 yılında gerçekleştiğini düşünmek yeterlidir. Hiçbir makul savunması olmayan bir teze daha fazla karşı çıkmak gereksiz olacaktır. Aslında daha da ileri gitmek ve Pavlus oraya götürüldüğünde, yani 61 yılında Petrus'un henüz Roma'ya gelmemiş olduğunu söylemek mümkündür. Pavlus'un Romalılara Mektubu, yaklaşık 58 yılında yazılmıştır ve burada çok önemli bir argümandır. Aziz Pavlus'un, başlarında Aziz Petrus'un bulunduğu imanlılara, Aziz Petrus'tan en ufak bir şekilde bahsetmeden yazmış olabileceğini tasavvur etmek çok güçtür. Elçilerin İşleri'nin son bölümü daha da açıklayıcıdır. Bu bölüm, özellikle de on yedinci ayetten yirmi dokuzuncu ayete kadar olan kısım, eğer Pavlus Roma'ya vardığında Petrus da Roma'da olsaydı, izah edilemez olurdu. O halde Petrus'un Roma'ya Pavlus'tan önce, yani 61 yılından önce ya da bu yıl civarında gelmediğini kesin olarak kabul edelim.

Peki ama oraya Pavlus'tan sonra gelmemiş midir? Bu hiçbir zaman kesin olarak kanıtlanmamıştır; Petrus'un Roma'ya bu geç yolculuğu sadece olası değildir, ama aynı zamanda bu iddianın lehine güçlü savlar da vardır. İkinci ve üçüncü yüzyılın Kilise Babalarının tanıklığının yanı sıra, bana değersiz görünmeyen üç gerekçe vardır:

1. Petrus'un şehit olarak öldüğü tartışmasız bir kesinliktir. Dördüncü İncil yazarının, Romalı Clement'in, "*Canon de Muratori*" olarak adlandırılan parçanın, Korintli Denis'in, Caius'un, Tertullian'ın tanıklığı bu konuda hiçbir şüphe bırakmamaktadır. Diyelim ki, Dördüncü İncil'in apokrif olması, XXI. bölümün daha sonraki zamanlarda eklenmiş olması fark etmez. İsa'nın Petrus'a, kendisinin çektiği acının aynısını çekerek öleceğini bildirdiği ayetlerde, Kilisede 120 ya da 130 yıllarında yerleşmiş olan bir görüşün ifade edildiği ve herkes tarafından bilinen bir gerçeğe gönderme yapıldığı açıktır. Şimdi, Petrus'un Roma dışında şehit olarak öldüğünü düşünmek mümkün değildir. Aslında Neron'un zulmü sadece Roma'da şiddetliydi. Yeruşalim'de, Antakya'da Petrus'un şehit olması çok daha az ihtimal dahilindedir.

2. Aziz Petrus'a atfedilen Mektup'ta (13. cümle) ikinci sebep bulunur: "Babil'deki kilise... seni selamlıyor." Bu pasajda Babil'in Roma'ya delalet ettiği açıktır. Eğer Mektup gerçek ise, bu pasaj belirleyicidir: eğer apokrif ise, metinden çıkarılacak sonuç zayıflamaz. Kısacası yazar, her kim olursa olsun, bunun Petrus'un eseri olarak görülmesini istemektedir. Bu nedenle, sahtekarlığına gerçek görünümü vermek için, anlattığı koşulları Petrus'un yaşamı hakkında bildiklerine ya da kendi zamanında bilindiğine inandıklarına göre düzenlemek zorunda kalmıştır. Eğer böyle bir ruhla mektubu Roma'da yazmışsa, bu, onun zamanında Petrus'un Roma'da ikamet ettiğine dair genel bir kanaat olduğunu gösterir. Ama her durumda, Petrus'un Birinci Mektubu çok eski bir eserdir ve erken dönemlerden itibaren yüksek bir otoriteye sahip olmuştur.

3. Aziz Petrus'un Ebionitler'e özgü eylemleri üzerine kurulan nazariye de

dikkate değerdir. Bu teori, Aziz Petrus'un, (Aziz Pavlus'a göre) Büyücü Simon'un sahte doktrinlerine karşı çıkmak için onu her yerde takip ettiğini göstermektedir. M. Lipsius [1834-1920] bu efsaneyi analiz ederken takdire şayan bir eleştirel zekâ örneği sergilemiştir. Bize ulaşan tüm farklı versiyonların temelinin 130 yılı civarında yazıldığını göstermiştir. Bu kadar erken tarihli bir Ebionit yazarın, eğer bu yolculuk gerçekten vuku bulmamış olsaydı, Petrus'un Roma'ya yaptığı yolculuğa bu kadar önem vermiş olması mümkün görünmemektedir. Ebionit efsanesi nazariyesi, onunla karıştırılan masallara rağmen, temelde bazı gerçekler içeriyor olmalıdır. Aziz Petrus'un, Aziz Pavlus'un ardından ve kısmen onun tesirini etkisiz hale getirmek için Antakya'ya gittiği gibi Roma'ya gelmiş olabileceği kabul edilebilir. Aziz Pavlus'un misyonları ve Yahudilerin yolculuklarında edindikleri kolaylıklar, uzun seferleri oldukça gelenek haline getirmişti. Hatta havari Filipus, eski ve ısrarlı bir geleneğe göre, Küçük Asya'daki Hierapolis'e yerleşmiş olarak gösterilir.

O halde Petrus'un Roma'da kaldığı rivayetini olası görüyorum; ancak bu ziyaretin kısa sürdüğüne ve Petrus'un Ebedi Şehir'e varışından kısa bir süre sonra şehit edildiğine inanıyorum.

3.

Erken Dönem Hıristiyanlık tarihinin üzerinde dolaşan ve daha ayrıntılı olarak bilmek isteyebileceğimiz gizemi biliyorsunuz. Havarilerden Petrus ve Pavlus'un ölümü, asla nüfuz edilemeyecek bir perdeyle örtülü kalmıştır. En olası görünen, her ikisinin de Neron'un emrettiği büyük Hıristiyan katliamında ortadan kaybolmuş olmalarıdır.

64 yılının 19 Temmuz günü Roma'da şiddetli bir yangın patlak verdi. Yangın, büyük Circus'un Palatine ve Cœlian Tepeleri'ne yakın kısmında çıktı. Bu bölgede, alevlerin olağanüstü bir hızla yayıldığı, yanıcı maddelerle dolu birçok küçük dükkân vardı. Alevler oradan Palatine'e döndü, Velabra'yı, Forum'u, Carinæ'yi harap etti, tepelere çıktı, Palatine'e büyük zarar verdi, tekrar vadilere indi, küçük mahalleleri yuttu ve dolambaçlı sokakları deldi, altı gün yedi gece devam etti. Esquiline'in eteklerine yakın bir yerde yıkılan muazzam bir ev yığını, yangının ilerlemesini bir süreliğine durdurdu; ancak sonra tekrar patlak verdi ve üç gün daha sürdü. Azımsanmayacak sayıda insan hayatını kaybetti. Kenti oluşturan on dört bölümden üçü tamamen yok oldu; yedi bölümden geriye sadece kararmış duvarlar kaldı. Roma son derece sıkışık bir şehirdi ve nüfusu çok yoğundu. Bu felaket korkunçtu ve böylesi daha önce hiç görülmemişti.

Yangın çıktığında Neron Antium'daydı. Yangın, Neron'un "muvakkat" konağına yaklaştığı sırada şehre geri döndü. Alevleri durdurmak mümkün olmadı. Palatine'deki imparatorluk evleri, "muvakkat" konağın kendisi ve ona bağlı yerler ile çevredeki tüm mahalle yok oldu. Neron konağının kaybına pek üzülmüş gibi görünmüyordu. Bu manzaranın yüce dehşeti onu etkilemişti. Daha sonra yangını bir kuleden izlediği, tiyatro kıyafeti içinde, elinde bir lirle [kirişli bir çalgı], eski bir ağıtın ritmiyle Ilion'un yıkılışını söylediği anlatılır.

Bu, birbirini izleyen abartıların ürünü olan bir efsaneydi; ancak ilk andan itibaren umumi görüşün kesin olduğu bir nokta, Neron'un bu yangının çıkmasını emrettiği ya da en azından yangın sönmek üzereyken onu yeniden canlandırmış

olduğuydu.

Bu kuşkular, yangından sonra Neron'un, masrafları kendisine ait olmak üzere yıkıntıları ortadan kaldırmak ve burayı mülk sahiplerine bırakmak bahanesiyle enkazı temizlemeyi üstlenmesi ve halkın yaklaşmasına izin verilmemesi gerçeğiyle doğrulanıyordu. Neron'un bu harabelerden ülkenin sahip olduğu şeyleri çıkarıp aldığı görüldüğünde, yeni sarayın, onun hezeyan içindeki muhayyilesinin oyuncağı olan o "altın konağın", yangının açtığı boşluklarla genişleyen eski valilik konutunun yerinde yükseldiği görüldüğünde, bu durum daha da kötüleşti.

Yeni sarayının yerini hazırlamak, uzun zamandır düşündüğü yeniden inşayı haklı çıkarmak, yangının enkazına el koyarak para temin etmek, kısacası çılgın kibirini tatmin etmek istediğine inanılıyordu, bu da onu tüm Roma'yı yeniden inşa etme arzusuna sürüklemişti, böylece Roma kendisinden sonra Neropolis olarak anılacaktı.

Şehrin tüm dürüst insanları öfkeliydi. Roma'nın en değerli antik eserleri, eski liderlerin zafer ganimetleriyle süslü evleri, en kutsal objeler, ganimetler, antik *ex-votolar* [adak sunuları], en muteber tapınaklar, Romalıların eski ibadetlerinin tüm eşyaları ortadan kaybolmuştu. Sanki tüm ülkenin hatıraları ve gelenekleri için yas tutuyorlardı. Kefaret ayinlerini kutluyorlardı; kâhinlerin kitaplarına başvuruyorlardı: özellikle kadınlar çeşitli *piacula*'lara [kefaret kurbanı] uyuyorlardı. Ancak bir suçun ve rezilliğin gizli bilinci hâlâ devam ediyordu.

Sonra Neron'un aklına şeytani bir fikir geldi. Romalı pleblerin kendisinden daha fazla nefret ettiği, yangın çıkarma suçunu üzerine yıkabileceği sefil bir zavallı bulup bulamayacağını araştırdı. Aklına Hıristiyanlar geldi. Tapınaklara ve Romalıların en saygıdeğer yapılarına karşı duydukları dehşet, bu kutsal mekânların yok olmasıyla sonuçlanan bu yangının faillerinin onlar olabileceği fikrini akla yatkın kılıyordu. Anıtlara karşı takındıkları üzüntülü tavır, ulusa yapılmış bir hakaret gibi görünüyordu. Roma çok dindar bir şehirdi ve ulusal tapınmaya karşı çıkan her kim olursa olsun hemen fark edilirdi. Bazı titiz Yahudilerin, üzerinde heykel bulunan paraya dokunmayı reddedecek kadar ileri gittikleri hatırlanmalıdır; hatta oymacılıkla uğraşmadıkları sürece bir resmi taşımaya ya da ona bakmayı büyük bir suç olarak görüyorlardı. Bazıları ise üzerinde heykel bulunan bir şehir kapısının altından geçmeyi reddediyordu. Bütün bunlar insanların alaylarına ve kötü niyetlerine neden oldu. Belki de Hıristiyanların yangına sebep oldukları fikri, onların nihai büyük yangından bahsetme tarzlarından, uğursuz kehanetlerinden, dünyanın yakında yok olacağını ve bunun bir yangınla gerçekleşeceğini tekrarlamayı sevmelelerinden güç kazanmıştı. Hatta bazı inananların tedbirsizlik yapmış olabileceği ve onları göksel alevleri öngörerek kehanetlerini ne pahasına olursa olsun haklı çıkarmayı istemekle suçlamak için bahaneler olduğu bile kabul edilebilir. Bundan dört buçuk yıl sonra Vahiy Kitabı Roma'nın yakılması üzerine bir ilahi sunacaktı ki, 64 yılındaki bu hadise muhtemelen birden fazla unsuru barındırıyordu. Roma'nın ateşle yok edilmesi bir Hıristiyan ve Yahudi rüyasıydı ve bu sadece bir rüya değildi: dindar mezhepler, adil bir kefarete olarak gördükleri şeyi cennetin tepelerinden alkışlayan azizleri ve melekleri ruhen görmekten memnun oldular.

Bu yeni mezhebe mensup olduğundan şüphelenilen belli sayıda kişi tutuk-

lanarak hapse atıldı ki bu da başlı başına bir cezaydı. İlk tutuklamaları diğerleri izledi. Halk, bu kasvetli öğretileri kabul edenlerin çokluğuna şaşırıyordu; bu durumdan sadece endişeyle söz ediliyordu. Akli başında olan herkes yangına neden olma suçlamasının son derece zayıf olduğunu düşünüyordu. "Onların gerçek suçu," diyorlardı, "insan ırkına duydukları nefrettir." Her ne kadar yangının Neron'un suçu olduğuna ikna olmuş olsalar da birçok ağırbaşlı Romalı kenti korkunç bir beladan kurtarmanın yolunu polis bu çalışmasında görüyordu. Tacitus, tüm acıma duygusuna rağmen bu görüşteydi. Suetonius da Neron'un yeni ve zararlı batıl inançların taraftarlarına çektirdiği acıları övgüye değer önlemleri arasında saydı.

Bu acılar korkunç bir şeydi. Zulmün böylesine incelikleri daha önce hiç görülmemişti. Tutuklananların neredeyse tamamı *humiliores*'ten (en yoksul sınıflar) oluşuyordu. Bu talihsizlerin cezası, vatana ihanet ya da kutsal şeylere saygısızlık söz konusu olduğunda, hayvanlara atılmak ya da amfitiyatroda diri diri yakılmaktı. Roma adetlerindeki en iğrenç özelliklerden biri de bu işkencelerin bir *şenlik*, bir halk eğlencesi haline getirilmesiydi. Amfitiyatrolar infaz yerleri haline gelmişti: kurbanları mahkemeler sağlıyordu. Tüm dünyanın idam mahkûmları, sirklerin beslenmesi ve halkın eğlenmesi için Roma'ya gönderiliyordu. O dönemde bu işkencelerin barbarlığına alay da eklenmişti. Kurbanlar bir bayram günü için saklanıyordu ve bu bayrama kuşkusuz kefaretiliği de veriliyordu. Hayvanların dövüşlerine adanan "sabah gösterisi" o zamana kadar bilinmeyen bir görünüm sunuyordu. Mahkûmlar, hayvanların alaca derileriyle kaplanarak, köpekler tarafından parçalanacakları arenaya götürülürlerdi. Bazıları çarpmıha gerilirdi; yağ, balmumu ya da reçineye batırılmış tuniklerle yeniden giydirilen diğerleri direklerle bağlanır ve akşam şenliklerini aydınlatmak için ayrılırdı. Gün alçaldığında, bu canlı meşaleler tutuşturulurdu. Neron bu gösteri için Tiber Nehri'nin ötesinde, şimdiki Borgo, Aziz Peter Meydanı ve Kilisesi'nin bulunduğu yerde yer alan muhteşem bahçelerini sundu. Yakınında Caligula tarafından başlatılan ve *Spina*'nın ortasının Heliopolis'ten getirilen bir dikilitaşla (günümüzde Aziz Petrus Meydanı'nın ortasında duran dikilitaşın aynısı) işaretlendiği bir sirk vardı. Burası daha önce de meşalelerin ışığında yapılan katliamlara sahne olmuştu. Caligula, yürüyüşlerinden birinde, meşalelerin ışığında belli sayıda konsolosluk mensubunun, senatörün ve Romalı hanımefendinin başını kesmişti. Fenerlerin yerine yanıcı maddelerle emprenye edilmiş insan bedenlerini koyma fikri zeki Neron'un aklına gelmişti. Diri diri yakmak yeni bir acı çekme yöntemi değildi; yangın çıkaranların sıradan bir yöntemiydi: ama hiçbir zaman bir aydınlatma sistemi haline getirilmemişti. Bu iğrenç meşalelerin ışığında, akşam eğlenceleri geleneğini kurmuş olan Neron, arenada kendini gösteriyor, bazen bir arabacı kıyafetiyle halkın arasına karışıyor, bazen arabasını yönetiyor ve alkış istiyordu. Bu korkunç oyunlara kadınlar ve genç kızlar da dahil edilirdi: maruz kaldıkları adı konmamış aşağılamalardan bir şenlik yapıldı. Neron döneminde, mahkûmları amfitiyatroda oyuncunun ölümünü gerektiren mitolojik bir rolü oynamaya zorlama geleneği yerleşti. Mekanik biliminin olağanüstü etkilere ulaştığı bu iğrenç operalar çok popülerdi. Sefil zavallı, ölüme adanmış bir tanrı ya da kahraman gibi zengin kostümler giydirilerek arenaya çıkarılırdı. Daha sonra çektiği acılarla heykeltıraşlar ve şairler tarafından kutsanan masalların trajik bir

sahnesini temsil ediyordu. Bazen Oeta Dağı'nda yakılan öfkeli Herkül, derisinden balmumu tuniğini yırtıyordu; bazen Orpheus bir ayı tarafından parçalara ayrılıyordu; Dædalus gökten atılıyor ve hayvanlar tarafından yeniyordu; Pasiphæ boğanın kucagında çırpınıyordu, Attis öldürülüyordu. Bazen erkeklerin kırmızı pelerini Satürn rahipleri, kadınların da alnında filetolar olan Ceres rahibeleri gibi giyindiği korkunç maskeli balolar düzenlenirdi; son olarak, başka zamanlarda, kahramanın Laureolus gibi gerçekten ölüme mahkûm edildiği zamanın dramatik bir eseri; ya da Mucius Scævola'nın gibi trajik eylemlerin temsilleri yapılırdı. Bu iğrenç gösterilerin sonunda Merkür, kızgın demir bir değnekle her cesede dokunarak hareket edip etmediğini kontrol ederdi. Pluto ya da Orcus gibi giyinmiş bazı maskeli uşaklar, ölüleri ayaklarından sürükleyerek götürüyor ve hâlâ nefes alan herkesi çekiçlerle öldürüyorlardı. En saygın Hıristiyan hanımlar bile bu canavarlıklara maruz kalıyordu. Bazıları Danaides'in, bazıları da Dirce'nin rolünü oynuyordu. Hangi masalın Danaides'inkinden daha kanlı bir tablo sunduğunu söylemek zordur. Tüm mitolojik geleneklerin bu suçlu kadınlara atfettiği acı, Nero'nun ve amfityatrosunun müdavimlerinin zevkine yetecek kadar acımasız değildi. Bazen ellerinde kül çömlekleleriyle dışarı çıkarılır ve Lynceus kılığına girmiş bir aktörden ölümcül darbeyi yerlerdi. Bazen de bu mutsuz varlıklar seyircilerin önünde Tartarus'ta çektiği acılar dizisinden geçer ve ancak saatler süren işkencelerden sonra ölürlerd. Cehennem tasvirleri oldukça modaydı. Birkaç yıl önce (41 yılı) bazı Mısırlılar ve Nubyalılar Roma'ya gelmiş ve Teb'deki mezarlıkların, özellikle de I. Seti'nin mezarının resimlerine uygun olarak yeraltı dünyasının dehşetini sırayla sergiledikleri akşam gösterilerinde büyük başarı elde etmişlerdi.

Dirce'lerin çektiği acılara gelince, bu konuda hiç şüphe yoktu. İnsanlar şu anda Napoli Müzesi'nde bulunan ve *Toro Farnese* adı verilen devasa grubu bilirler: Amphion ve Zethus, Dirce'yi Cithæron'un kayalıkları ve dikenleri üzerinde sürükleyecek olan baş edilemez bir boğanın boynuzlarına bağlarlar. Augustus zamanında Roma'ya getirilen bu vasat Rodos mermeri evrensel bir hayranlık uyandırmıştı. Dönemin acımasızlığının moda haline getirdiği ve ünlü heykelleri canlı tablolar halinde yeniden üretmekten ibaret olan iğrenç sanat için bundan daha güzel bir konu olabilir miydi? Pompei'de bulunan bir yazıt ve bir fresk, bu korkunç sahnenin arenalarda sık sık tekrarlandığını ve acı çekenin bir kadın olduğunu kanıtlar gibidir. Çıplak bir şekilde saçlarından öfkeli bir boğanın boynuzlarına bağlanmış bu zavallılar, vahşi bir halkın gözlerini doyuruyordu. Bu şekilde yakılan Hıristiyanlardan bazılarının bedeni zayıftı ama cesaretleri insanüstü bir şeydi. Ama rezil kalabalığın gözü sadece onların yırtılmış bağırsaklarında ve parçalanmış göğüslerindeydi.

İsa'nın Golgota'da son nefesini verdiği günden sonra, Neron'un bahçelerindeki *fête* [şenlik] günü (64 yılının Ağustos ayının ilk günü olarak belirlenebilir) Hıristiyanlık tarihinin en önemli günüydü. Herhangi bir yapının sağlamlığı, temelinde yatan erdem, fedakârlık ve bağlılığın toplamıyla orantılıdır. Sadece bağnazlar temel atarlar. Yahudilik, kendi bağnazlarının yoğun çılgınlığı sayesinde hala varlığını sürdürmektedir; Hıristiyanlık ise onun ilk tanıkları sayesinde. Neron'un sefahat âlemi, Hıristiyanlık tarihinde ayrı bir rol oynamak ve ikinci Kutsal Şehir olmak

için Roma'yı şehitler şehri olarak diğerlerinden ayıran büyük bir kan vaftiziydi. Bu, Vatikan Tepesi'nin o zamana kadar orada bilinmeyen fatihlerce zapt edilmesiydi. Dünyayı yöneten o iğrenç, kuş beyinli adam, yeni bir düzenin kurucusu olduğunu ve etkileri bin sekiz yüz yıl sonra ortaya çıkacak olan geleceğin bir sözleşmesini imzaladığını fark etmemiştir.

4.

Daha önce de söylediğimiz gibi, havarilerden Petrus ve Pavlus'un ölümlerini az önce verdiğimiz anlatımla ilişkilendirmek muhtemeldir. Petrus'un şehit edilmesinin açıklanabileceği bilinen tek tarihsel olay Tacitus tarafından anlatılan hadisedir. Bazı sağlam nedenler de bizi Pavlus'un Roma'da bir şehit olarak öldüğüne inanmaya yönlendirmektedir. Bu durumda onun da 64 yılının Temmuz ve Ağustos aylarındaki katliamda öldüğünü varsaymak doğaldır. İki elçinin ölüm şekline gelince, Petrus'un çarmıha gerildiğini kesin olarak biliyoruz. Bazı eski kitaplara göre, karısı da onunla birlikte idam edilmiş ve Petrus karısının kurbanı götürülüşünü görmüştür. Üçüncü yüzyıla ait kabul gören bir anlatıya göre, İsa'ya denk olamayacak kadar alçakgönüllü olduğundan, başını eğerek acı çekmiştir. 64'teki kıyımın karakteristik özelliği işkencede iğrenç nadirliklerin aranmasıydı, Petrus'un gerçekte kalabalığa bu iğrenç tavırla gösterilmiş olması mümkündür. Seneca, tiranların çarmıha gerilenlerin başlarını yeryüzüne doğru çevirdiklerinin bilindiği bazı vakalardan bahseder. Hıristiyan dindarlığı, aslında celladın tuhaf bir kaptısı olan bu olayda mistik bir incelik görmüştür. Belki de Dördüncü İncil'den bu alıntı- "Ellerini uzatacağın ve bir başkası seni kuşatacak ve seni istemediğin yere taşıyacak"- Petrus'un çektiği acıdaki bir özelliğe bir ima içermektedir. Ancak Pavlus'un asaleti/*honestior* sebebiyle başı vuruldu. Ayrıca onun düzenli olarak yargılanması ve Neron'un şenliğinde kurbanların yargısız mahkûmiyetlerine dâhil edilmemiş olması da muhtemeldir. Tekrar ediyorum, tüm bunlar şüphelidir ve pek de önemli değildir. Doğru ya da değil, efsaneye inanılır. Üçüncü yüzyılın başlarında, Roma yakınlarında, Petrus ve Pavlus'un adlarını taşıyan iki anıt görülmeye başlanmıştı. Biri Vatikan Tepesi'nin eteklerinde Aziz Petrus'un, diğeri ise Ostia yolu üzerinde Aziz Pavlus'un anıtıydı. Bunlara hitabet tarzında havarilerin yadigârları denirdi. Dördüncü yüzyılda bunların üzerinde iki bazilika yükseltilmiştir. Bunlardan biri şimdiki Aziz Petrus Bazilikası'dır; diğeri, Duvarları Olmayan Aziz Pavlus Bazilikası, temel özelliklerini yüzyılımıza kadar korumuştur.

Hıristiyanların 200 yılı civarında hürmet ettikleri hatıralar, bu havarilerin acı çektiği noktaları mı belirliyordu? Bu mümkündür. Pavlus'un yaşamının sonlarına doğru, Lavernal kapısının ötesinde, Ostia yolundaki Salvian kaynaklarının çamlığına kadar uzanan banliyöde yaşamış olması ihtimal dışı değildir. Öte yandan Petrus'un gölgesi, Hıristiyan efsanesine göre, her zaman Vatikan'ın terebentin ağacına doğru, Nero Sirkisi'nin bahçelerinden çok uzak olmayan bir yerde ve özellikle de dikilitaşın çevresinde dolaşır. Aziz Petrus'un kutsal meydanındaki dikilitaşın şimdi bir yazıtla belirtilen eski yeri, Aziz Petrus'un çarmıhta korkunç ıstırapıyla, acı çektiğini görmeye aç bir halkın gözlerini doyurduğu yere daha yakın olabilir. Ancak bu ikincil bir sorudur. Vatikan Bazilikası, havari Petrus'un mezarını gerçekten kapsamıyorsa bile, yine de Hıristiyanlık âleminin en kutsal yerlerinden birini

hatırlamamıza işaret etmektedir. On yedinci yüzyılın teatral bir sütun dizisiyle çevrelediği bu yer ikinci bir Calvary'dir; ve Petrus'un orada çarmıha gerilmediğini varsaysak bile, en azından Danaides ve Dirces'in çektiği acılardan şüphe edemeyiz.

Bir sonraki toplantımızda geleneğin tüm bu şüpheleri nasıl ortadan kaldırdığını ve Kilise'nin Petrus ile Pavlus arasında belki de ölümün başlattığı uzlaşmayı nasıl tamamladığını göstereceğiz. Bu başarının bedeliydi. Görünüşte birbiriyle uzlaşmaz olan Petrus'un Yahudi-Hıristiyanlığı ve Pavlus'un Helenizmi, müstakbel eserin başarısı için eşit derecede gereklidiler. Yahudi-Hıristiyanlığı, onsuz hiçbir şeyin sağlam olmadığı muhafazakâr ruhu temsil ediyordu; Helenizm, onsuz hiçbir şeyin gerçekten var olmadığı ilerleme ve gelişmeyi. Yaşam, iki karşıt güç arasındaki çatışmanın sonucudur. Devrimci ruhun tümüyle eksikliği, devrimin aşırılığı kadar ölümcüldür.

Funding / Finansman: This research received no external funding. / Bu araştırma herhangi bir dış fon almamıştır.

Conflicts of Interest / Çıkar Çatışması: The authors declare no conflict of interest. / Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Kaynakça

Renan, Ernest. "The Legend of the Roman Church—Peter and Paul, (London, April 9, 1880)." English Conferences of Ernest Renan. çev. Clara Erskine Clement. Boston: James R. Osgood and Company, 1880, 39-72.